

DEJ TO DÁL

SEŠITY 4. PROUDU

číslo 004

Bohumil Hrabal

PALÁC U ČTYŘICETI MUČEDNÍKŮ

Když o deváté
svůj chleba pojídají
tu okem smutným sledují
kterak vítr po všech koutech
jejich práci rozmáší
a myslí si ti hoši tiší
že dneska darmo pracovali
na prostorných dvorech
Pak opět nakládají listí s jiným
to listí které před chvílí
jim víchr z lopat shasil
Tak blázen s bláznem
vítr v listí zapaluje
a lupení jak střecha došková
se rozlétává
až do dvanácti hodin

Pozn.: Tuto báseň si poznamenal autor na podzim 1947, kdy s přáteli navštívili ústav v Kosmonosích. Později si na tento stroj psaný lístek dopsal perem: "V letech 1947-8 návštěva KOSMONOS s FRANTIŠKEM ŽIVNOTSKOU" a "FIRMA AVION KRÉM NA BOTY/ AŽ SE STYDÍ TO JE ON TEN CO NEZNÁ AVION". Za citování ostatně stojí i pozdější záznamy na rubu lístku: "Je mi jako po náletu kterej nebyl" a "Jsem vyléčeněj abstinent".

vk

Oldřich STEHLÍK

ADORE

Strom rozkvetl a vydal plody
 Jako když slunce z vrcholu sbíhá
 Řeka probila skály
 A teď v moři uhasíná
 Chválím všechna slova
 Abych dovedl mlčet

STC

Měsíc
 Na který štěkají básníci
 a vyjí psi
 Je můj noční pták
 Neumím gramatiku
 A jsem tomu rád

SVAZEK FIALEK

Jsou to ty nejhlupejší nápady
 Psát básničky o městě
 Kde pod šedivým mrakem
 Nemůže nikdo žít

Hrál jsem si na louce dláždění
 Občas zazpíval motocykl
 Který nikdy nikdo
 Do klece nezavřel

FOTOPA NEPŘIJDE?

Na obloze velkoměsta se nic
 nezměnilo
 Ale dlažba byla poznačena deštěm
 Autobus červený a bílý
 Na předním skle pihovatý
 Ztrácel kapky oleje
 V dlouhé řadě řvaly duhy
 Zákas vjesdu
 Jezdcům z Apokalypsy

STOČENÁ ZMLJE

Čas se zakřiví sloní
 A začne svíjet do klubíčka
 Aby nezranil hrotem
 Již zemřelého
 Klikatá čára života
 Se nám jeví příinou
 Ztrácí varování strachu ze všeho
 I zlo si chce odpočinout
 Na rozechřátém kameni

PODIVUHOVNÁ SETKÁNÍ

Podivuhodná setkání ve světě lidí
Slova která se bojí
Bylo by to hloupé
Jestli nás někdo uvidí

Podivuhodná setkání na chodbách zámku
Jaký není v žádné pohádce
Jaký nebyl tam odkud jsem přišel
Zámku kde se dýchá z pozdravu

Podivuhodná setkání a ještě podivuhodnější
Příběhy dávno mrtvé
Které zde posloucháme
Mluví tedy jsou

VÍROČNÍ ZPRÁVA MINISTERSTVA ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

V naší zemi se staráme o mládež
A trestáme zločince
Naše země je krásná
Je pevným článkem lidského řádu
Naše země není nic bez pevného společenstva
Jak by se líbilo nepřátelům vlasti
V naší zemi nikdo nesmí být urážen
Parchanti Nedělejte z toho holubník
V naší zemi se staráme o zločince
A trestáme mládež

Poznámka editora: Ač je to k nevíře, všechny tyto verše psal můj přítel Olda Stehlík v roce 1971, kdy nám bylo těch dvacet let. A já je teď našel, svévolně upravil a bez jeho vědomí, protože jsem ho od té doby neviděl, je zde publikuji. Jsem tedy zcela průkazně spolupachatelem ...

Dru Oskarů Taussigovi.

Rozletěla se na svou pout z kamenného zábradlí kostelní věže. Odtud se rozhlédla po městě a usmyslila si, že odletí. Ani nevzpomněla svých mládat, která tu bez ní zahynou. Chtělo se jí více než bylo v její vůli — odtud, odtud, někam, kam neviděla, ani vznášela-li se dvakrát tak vysoko než byl kříž na věžní špičce. — Ještě na chvíli, na malou chvíli zdržela ji starost o děti. Byly malé a černé a zanevrou na ni, neboť nechápou. Tehdy zachtělo se jí vrhnouti se dolů na dlažbu a zabít se, ne však ze zoufalství o děti, nýbrž proto, že byla její vůle tak malá. Leč to byla jen chvíle. Pohlédla do slunce — a pláči hledí v ně zmužileji než lidé — a naplněna tajemností světla, jež vysílalo, věděla, že dovede teď i moře přeletět. Veliká radost se jí zmocnila. Všeho, co zanechávala, vzpomněla s hrdinskou teskností a rozpíala křídla. A povznášela se trochu, odlétla obloukem.

Let vrání je krásný. Neletí jako vlaštovka, jež se podobá střeře, vymrštěné a směřující k cíli, jehož nevyvolila sama. Docela jinak letí než skřivan, jenž osvobozen od pout země vznáší se ve spirále, která se zužuje do výše; skřivan, jenž umírá blahem, když dospěl ke svojí výšině. Let vrány není letem orlím, který je samým zpěvem o síle a šťastné mohoucnosti. Takový je let vrány:

Přes širošíře plošiny, ne k výši, než do velké dálky; v té nedozítné a nepochopitelné dále tuší cíl, kde by se proměnila v divukrásného ptáka, kdyby tam dospěla — a zpívá by lépe než slavík nejdivočeji milující. Ale posud žádná vrána neuzřela toho cíle — mnohé však zahynuly za zoufalého letu, když k němu směřovaly. A proto je let vrány samcu písní marného hledání. Pohybují se v obrovských sborových plochách. Zmitavým kolébáním je její pospěch. A dotkne-li se v zimě křídlem země posypané suchým sněhem, spráší se a je to, jako by nitro zemské v pusté zlobě zuřivě po ní plilo. Tehdy vydá zoufalý skřek a prudce, k boku nakloněna, vzletne výše, chtěje se vzdáliti od nepřátelské země. Ale je přilázena proklínající hroudou a padá níže v bezmocném komihání, aby blízko povrchu pokračovala v marné své cestě. Nikdy nesmí do zapovězené výše, nešťastná, ale štvána, musí do nedostizitelné dálky, přes širé, smutné plochy.

Viděli jste již vránu letící přes ladnou, usměvavou krajinu? Zdali jste ji zahlédli v přeletu přes tučné pastviny s nádherným skotem? Nad viskami ukrytými v košatém stromovi? Přes ve-

selá města a rozkečné samoty? Ale spatřili jste ji letící přes smutná rašelinistě, vzkvetlá barvami jedovatých květů. Přes chudé vesnice v kamenitých polích; viděli jste ji směřující k troskám slavných hradů. Léta nad městy ponořenými ve smutek a nad samotami v divkých, strnulých pustinách. A spočívá na kroužení kostelních věží, které jsou zdobeny symbolem poroby — křížem. A přece je krásný let vrání. Krásný hledáním předem ztraceným, velebně krásný svým cílem, jenž je zkázou, kam se řítí generace za generací ve vášnivém zaslepení. —

Dvojnásob nešťastna byla vrána, o níž vypravuji. Když byla písketlem, právě takovým, jakými jsou dnes její opuštěné děti, zlý hoch ji uchvátil a oslepil pravé oko. Když se chystal, aby probodil i levé, přiletěla její matka, vášnivě bijící křídly. I odehnala spustlika. A tato jednooká vrána byla vyvolena k dlouhému putování. Ji bylo určeno, aby s překonaným, bolestnějším smutkem opustila své děti a šla svou pouť. Běda, nikdy nebude jich moci vyrvat z bezcítných rukou hochů-ukrutníka. Propadnou zkáze, aniž bude moci přispěti jim. A přece musila chtít odchodu, neboť byla to jedna z vrán, kterým je vykonati beznadějnou cestu. Ne všem dostane se tohoto hořkého posvěcení. —

Vždy, když letěla, bylo jí, že s půlí je ponořena v noc. Nebo se jí zdálo, že letí podél černé, hrozně černé zdi, láhnoucí se pravou stranou podél její dráhy.

Svým levým okem zřela vždy jen poušť a smutek a, ne dosti zkušená, domnívala se, že útěšlivé, rajske kraje se prostírají za zdí, přes kterou nevidět. A poněvadž znala jen pohled na bídu a černou bezednou propast, velika byla její představa veselé krásy.

Zdálo se jí, že by musilo puknout blahem její srdce, kdyby ji uzřela.

»Veselá krása!« — Znála jen slovo a znala je z vypravování vlaštovek, jež někdy letěly mimo. Jen slovo znala! A přece jí nebylo prázdným a bezobsažným. Veselá krása — to bylo asi hnízdo nesmírně veliké, vyhloubené vlnitě a nenáhle a cele vystraně měkkým pýtlím. Někde na úbočí brčálově zeleného svahu, jenž se sklání k čistě vodě, spěchající mezi květy. Hnízdo docela chráněné přede všemi nepřáteli. Ale nejkrásnějším bylo, že nad ním nikdy nezapadlo slunce. Stále šikmým vrhem posílalo sem své paprsky, které je vyplňovaly třeptivým světlem a lichotivým teplem. Tak třeptné bylo to světlo, že její černělesklé peří svítilo všemi barvami — a ona už nebyla černým ptákem, ale zářivým, učiněným z barev. — Snadno dosažitelnou byla potravu. Blízko byla voda, uhašující žízeň. A do-

cela blízko byla veselá krása, neboť ta potom stále sdílila v jejím srdci. —

Mocnými, nadbíhavými nárazy křidel plula vrána nad bleděžlutou rovinou, kde stálo město, jež opouštěla.

Jak železem služena byla její křídla na počátku cesty. — Věřila ve svou sílu, která přes moře přenesla. Veliká důvěra se v ní rozložila a učinila z jejího srdce tvrz, kde nedobytně usídlena byla její pýcha z toho, že se vydala na cestu. Viděla, jak po levé straně ubíhá pod ní pustá pláň, ale věřila, že pravým okem zřela by kvetoucí sady. A tu poprvé jí nebylo žel osleplého oka. Neboť ve své hymnické radosti viděla zahrady mnohem krásnější; ukazovaly cestu k želanému cíli. A ona jistě a ne netrpělivě se k němu brala. Leč, kdyby nemilosrdný hoch nebyl uloupil kdysi pískletu pravé oko, byla by nyní uzřela, že se pohybuje na kraji močálů, jež se ztrácejí daleko na západě. Mrtvá a mělká jezírka to byla, se zrádnými dny, jedno podle druhého v nepřetržité řadě. Jako mrtvé oči obrovských ryb, ležících nehybně na boku, kalné a příšerné. — Kdyby je byla uzřela, byla by zoufala nad cílem své vítězné cesty.

Byla by ucítila olověnou tíži na svých perutích, tíži, lámající let. Byla by zatoužila navrátit se k opuštěným dětem, zatoužila až k panické úzkosti, k vidině, jak zlí hoši oslepují její nevinátka. A úzkost by byla zlomila její vůli a hnala ji zpět — i kdyby stánuła už před vchodem k šťastnému cíli. A pak — pak by již nikdy nebyla zvedla křídla k mistrovskému letu. Ne vrána, junák tu letěl. Každým zvednutím křidel bylo její srdce pyšnější. Sama opojena hrdinstvím svého junáckého letu, zatvrdila se k těm, kdož musili zůstat. Zapomněla, že byla jen vyvolena a sama sebe považovala za stvořitelku svého velkého odhodlání. Proto počala zhrdati sestrami méně šťastnými a na konec zachvěla se pyšnou a vyzývavou nenávistí, nenávistí vyzývající k boji. Bylo jí žiti tak dlouho s nimi, jí, jí, která letí, podobna orlu, jehož let je samou písní o síle a šťastné mohoucnosti. Která letí, oslepená a malá, jako hrdina do beznadějného boje, která letí s odhodlaností a nadšením k vítězství, jež bude koncem. Která zpěchává v úmamně radosti k odpovídající smrti, tak jako milénka se vrhá v náruč ženichovu. Kam by se byla mohla odvážit, zrozena vranou mezi orly, i pohybovala se ve vzdouvavých liních vlnovek, vzchůru a dolů, lehkomyslná. Mraky se hnaly s ní o závod a její bystrý sluch slyšel dunivý šumot jejich letu. Tu jala ji ctižálost, aby tloukla svými křídly v takt toho úprku.

Její let se stal nesmírně rychlým, už docela

ne letem vraním, ale něčím, co se vymykalo řádům vzdušné říše a nedalo se zarazit. Ptáci přechali z jejího okruhu. Vzduch se zředoval kolem ní tak, že sotva dýchala. Ale zpívala jásavě ve svém srdci, když nemohla křičet v úprk svého letu. A když potkala hejno vran vracejících se k městu, zarazila let a rychle se vznesla třikrát tak vysoko než byla věž, nedávne její sídlo, a dokonavši vzestup, střemhlav s roztaženými křídly vrhla se do vraního houfu. Docela nízkou nad nimi zabrzdlila a širokým proudem plula dále, bezstarostně. I zazpívaly vrány: »Nebláhá, znesvěcuješ svoji cestu, nezemřeš šťastna.« »Nezemru vůbec, zbábělá!« zavolala, vzdalujíc se. A k vranám letícím k městu pocítila pohrdání větší než k zeměplazům. A v dále uslyšela slabounký chorál, jež zpívaly bývalé družky:

»Nešťastná, renábožná.« Její srdce se tomu zasmálo jako osklivosti. Ale bylo by ustrnulo, kdyby byla mohla zřítí pravým okem, neboť kalužky močálu zavlnily se odporně, jako v očekávání mrtvoliny, kterou pohltní. Ale vrána neviděla i mohla se smát. Jednooká vrána neviděla toho a mohla se smát. Mohla se smát, jsouc přesvědčena, že je světo, kde ve skutečnosti byla noc, nemohla zoufat, když svým přesvědčivým vnitřním zrakem viděla kvetoucí sady tam, kde doopravdy se olověně leskla jezírka močálu.

Ucítila, že její křídla se znávala přílišným letem. Ale odvahla její se proto nezmenšila, nadšení proto nepokleslo. Rozvážlivě vyhledala opodál své dráhy holý strom a zaletěla tam k odpočinku. S dmoucí se hrudí posedla na větev. Odpočívala a zlobek rovnala své peři, větrem rozpučaná. A odpočívala jen, co bylo nezbytně třeba. Neboť žárila, aby doletěla tak brzo, jak jen lze. Ne pro nedočkavost tomu chtěla, ale proto, aby nepuklo hrdé její srdce již teď v předtuše vítězství. Znovu se vznesla. A odpočinek nepodlomil ani nadšení ani rozkoše, ani vůle — a také její pýchy nepodlomil, ani pohrdání.

Jak nyní letěla, znovu mocnými rozmachy, velebnými a hlasitými teď, kdy večer vylézal z kalných jezírek, vzpomněla znovu výstrah sester, které potkala.

Ale už se jim nesmála. Jen zvukově si je uvědomila a slyšela znovu vyčítavý cherál a myslila na jeho krásu. A řekla sobě: »Krásně zněla kletba, kterou na mne uvrhly.« Zmocnila se jí lítost. Ne lítost z kletby, neboť necítila její tíže — a ani nedovedla říci, byla-li to lítost s proklínajícími.

Snad litovala těch, kdož se před ní vydaly na tuto pout, odhodlané a hrdinské — a nedoletěly, snad proto nedoletěly, že neobránily dosti srdce proti kletbám. Snad proto, že viděly. Nevěděly.

Než vzpomněla toho, aniž pocítila únavy a skleslosti. — Co jí, osvobozenou a volnou, mohlo ranit na této cestě tak, aby se jí vzdala? Zdáli nespěchala do dálky jako komár k světlu, jenž ví, že v něm je jeho zhouba, ale zapomíná jí, ba sladkou jí mní, vzpomene-li, že jeho smrti naslane právě v okamžiku, kdy dojde světla?

O, mocný, mocný to byl let. Noc již docela zčernala, vrány nebylo v ní viděti, jen tlukot jejich křídel se hluchně rozléhal. Vyhledala skryš v chudé trávě a přimhuřujíc levé oko, usmula, zpola bdíc. A nesula o nicém. Byla samojediná v této pustině, na cestě k zastiženému království. Byla jediné silnou a vzdorující zhoubě močálu.

Letěla již mnoho dní, snad uplynula léta od té chvíle, kdy opustila své děti a svojí věž. Poněvadž byla jen vranou, pohybovala se stále nad hroznými kontinami. Poněvadž však byla vranou jednonokou, žila stále v domněni, že letí na pokrači rozkvetlých zahrad. Po celý ten čas byla sama, nepromluvila s nikým. A také ani nebylo valně s kým, tak opuštený byl kraj. Ani na chvíli nepochybovala, že se zdaří její pout, ani na chvíli nezlomila se její odvaha a smělost a jistota naděje. — Odpor a pohrdání nebyly v jejím srdci. Ani lítost v něm nebyla; ani vzpomínka. Za tu dlouhou dobu se vyprázdnilo její srdce, necítilo věcí minulých, necítilo nic, co bylo mimo ní. Jen svým úkolem bylo živo, i stalo se, že srdce zmizelo. Nebylo srdce, jen pocíl byl. A byl: nutnost dosažení. I letěla vrána nad bažinami a byla v ní nutnost dosažení. Letěla nutnost dosažení, tak tomu jest. —

Sestarála, zhubeněla. Její peří bylo neeskělé, jak pokálené; peruti rozlátněné. A jevě oko, napjaté neustále pátrající, sláblo den ke dni.

O všem tom věděla, neboť cítila, jak slábne a slabne. O všem tom věděla, i o tom, že ztrácí se její zrak a přece nezakoufala. Jen s posupnou vášní veslovala vpřed, nutně, nutně. Starostlivost, to byl výraz tohoto ptáka, ale nikoliv strach. Pátráním krk její se prodloužil; spíše než pláku byla podobna šipce. A den po dni, rok po roce ubíhal a nebylo konce té pouti. A den po dni, rok po roce ubíhal a nebylo konce víry. Jak za tu dobu vše promyslela! Jak vše srovnala a sobě ozřejmila! Byl jí jasný smysl její pouti, bylo jí jasno, proč právě ona, jednooká matka, musila odletět. Poznala své místo ve velké rodině vran, poznala, že bylo jiného druhu, než místo všech ostatních. Jen šalem se jim podobala. Ostatně nic ji k nim nepojilo i nemohla cítit k nim ani lítosti, ani pohrdání, ona, jež byla všechna už: nutností dosažení. Jen sebou žila, jen svým účelem, žila jen tím, že letěla vpřed, vpřed, nad zemí a nad vodami. Jen jedno nevěděla; ale nejen

že nevěděla: i stín možnosti byla by odvrhla, kdyby se jí vtrátl; tak nesmyslnou by se jí byla zdála myšlenka, že už dávno, dávno je ve svém cíli, že ho destihla v ten okamžik, když se odhodlaně vnesla s kostelní věže. A přece tomu bylo tak. Neboť to byl cíl: nemožnost zůstatí, nutnost dosažení. A ote jsou jedinou věcí. Proto jí nemohla zděsiti smutná tato krajina, proto jí nemohly znepříjemnit tušené zahrady po levé straně. Proto s ní opadaly kletby nevidomých sester, proto nemohla být neuspokojena, nenalézajíc cíle, jaký si představovala: veliké hnízdo, mělce a nenáhle vyhloubené, na brčálové zeleném svahu. Neboť od počátku byla nemožnost zůstatí a nutnost dosažení.

Leč přece jen nastal den, kdy sobě uvědomila, že cíl již dávno dosažen. Toho dne nebyla již ptákem, nýbrž netvorem byla, strašná na pohled. Peří již dávno vypelichalo. Její tělo bylo docela nahé, žluté a věčně větrem, mrazem a deštěm šleháno, hnísalo a otvíralo se. Jen křídla a ocas byly jako zábrakem zachovány. A tyto končetiny nahému drobnému tělu byly přišterným zakončením. A i opeřené končetiny samy o sobě byly hnusné hmyzem, jenž se tam usadil. Avšak tělo, mrtvé již za živa, bylo dravé, prolezlé červy, s vnitřnostmi vyfteklymi, z nichž kapala žlutá, hustá tekutina, značící stopu letu. Hlava byla jen na lemení pokryta proužkem peří, což bylo jako hřebínek a hrozně se rýsovalo. A zobák! Ne, nebylo už zobáku. Neboť svrchní čelist odpadla a jazyček byl obnažen. A nohy bez prstů. Pouhé pahýly to byly a usedla-li, musila vyhledávat přičty, do nichž bořila své pahýly.

Potkal-li jiný pták tohoto přišterného cestujícího, zemřel okamžitě a spadl do kalných jeztek. A toto lítostivé tělo letělo, letělo, letělo, jako hrdinský orel letělo, nevědouc, že dávno, dávno mohlo odpocívat v želaném cíli.

Až teprv toho dne, kdy nebylo již lze, aby tyto cáry zůstaly i jen v nejmenším svazku a — poslyšte — až té chvíle, kdy tato hnísavá hmota se rozpadla, což bylo toločné se smrti: tedy v té poslední vteřině, kdy byla ještě jakás takás soudržnost těla vránina, tehdy teprve si uvědomila vše. A v zápětí se sřítla trocha hnusných kusů žlutého masa a trocha peří, černého, bezlesklého, do jednoho z jeztek.

Tak že ani nemohla zájásati, ač její srdce v této poslední chvíli zažilo všechnu jásavou radost života.

Rekl jsem něco o srdci, že ano? Neměla ho. Myslim aspoň, že ho neměla.

Hledat jsem je po tři dny a nenalezl jsem. Snad byla na jeho místě nutnost dosažení. Ale té nelze spatřiti. —

Jiřina Šiklová

Šedá zóna a budoucnost disentu v Československu

V rozhovorech se zahraničními přáteli se skoro vždy dostaneme do stadia, kdy musím napřed vysvětlovat, že řada pojmů, které sice znějí a stejně se u nás i na Západě překládají, mají zcela odlišný obsah. Pak obvykle nastane okamžik, kdy se můj návštěvník zeptá: "A co u vás na to říkají komunisté? Jaký je názor odborářů?" Odpovídám, že obvykle si myslí totéž, co tzv. disidenti, a že i mnozí funkcionáři KSČ si vykládají stejné politické vtipy a hubují na neschopnost a korupci našeho vedení.

Odborníci, žurnalisté, umělci, spisovatelé a vůbec lidé, zabývající se a zajímající se o politiku, se v Československu neodlišují ani tak mírou znalostí, ani hodnocením faktů, ale především morálním postojem a odvahou /či kalkulací/, zda a kdy a kde mají své názory vyjádřit. Tento postoj je rozlišuje mnohem více, než fakt, zda mají stranickou legitimaci v kapse. "Jsou tito lidé reakční nebo pokrokoví? Jsou pravičáci nebo náležejí levici?", ptá se můj návštěvník a já si zoufám. Dokazují svému příteli ze Západu, že obecná terminologie, převzatá na zasedání francouzského Konventu či z Cromwellova parlamentu nebo z carské Dumy, je v současnosti nepoužitelná v zemích východní Evropy, bez dalšího komentáře a vysvětlivek.

Tyto pojmy jsou u nás "vyprázdněny", "vymrskány" repetujícími revolucemi, pseudorevolucemi, státními převraty, jejich apologetikou a střídáním stádií tzv. revoluce, reakce, obrody, normalizace a opět reakce či opozice a zase normalizace nebo reformace.

"Tím chcete říci, že kritičtí členové KSČ mají stejné politické názory jako nestraníci či lidé z KSČ vyloučení? Tak proč jsou tedy v KSČ, proč se nehlasí rovnou k disidentům?", dotírá můj, mým výkladem neuspokojený a neuspokojitelný návštěvník. "Tak tedy od Adama", říkám znova /již po kolikáté!/, vysvětluji, že se setkám s mnoha členy KSČ, ale osobně neznám žádného přesvědčeného komunistu, že naprostá většina lidí dnes není v KSČ z přesvědčení /nejsou to marxisté ani revolucionáři/, ale z prospěchu, nebo alespoň proto, že jsou to lidé povahou konformní a poslušní

kteří chtějí "mít klid" a kteří právě proto, že nemají vyhraněný názor, zůstali v KSČ, nechali se "p.ověřit", nebo se báli od-
mítnout, když je zvali ke vstupu do strany. Je opravdu těžké být
přesvědčeným stoupencem komunistické ideologie a marx-leninské
filosofie, když tato ideologie a celá historie hnutí byla opa-
kovaně přehodnocena a rozdílně interpretována. Proto se řadoví
členové KSČ neodlišují od ostatních svými názory a revolučním
přesvědčením, ale svými povahovými rysy. Jsou to lidé, kteří
chtějí mít klid a zaručený i usnadněný pracovní postup, chtějí
se podílet na relativních výhodách preferované minority, nechť-
jí mít komplikace v životě, jsou programově oportunisti. Proto
jsou neradi, když je stranický "establishment", tedy funkcionáři
KSČ, nutí jasně se vyjádřit, přijmout spoluodpovědnost třeba jen
za negativní kádrový posudek na jejich spolupracovníka. Takovéto
rozhodnutí by i členové KSČ nejraději přenechali těm, kteří "jsou
za to placení", tj, funkcionářům, členům bezpečnosti, státní bez-
pečnosti apod.

Návštěvník je opět zmaten. Je to sociolog, očekává ode mne,
vedle politického určení stran a skupin, jejich vymezení dle
sociálního statutu, jejich třídní určení či jinou, obecně příjí-
manou stratifikaci dle profesí, příjmů, vzdělání a pod. Ale to
opět nejde! Při vymezování skupin si proto pomáháme nejčastěji
převzatými termíny, jimž dáváme vlastní, neopekovatelný, pro
dnešek a naši současnost specifický význam.

Zcela jasně vymezené svým postojem i sociálním zařazením
jsou u nás pouze dvě skupiny: současní držitelé moci, neboli jak
my říkáme "socialistický establishment" a "disidenti" čili opo-
zice. "Socialistický establishment" tvoří straničtí a vládní
funkcionáři centrálního a krajského formátu, vyšší byrokracie,
členové STB, SNB, KSČ, vedoucí redaktoři, vysocí vojenští hodnos-
táři, ministři, jejich náměstkové, ředitelé podniků, soudci...
Tito lidé jsou nerozlučně spjati a současně kompromitováni sou-
časným politickým systémem tak, že ani nemohou změnit svoji
pozici, tvořící stávající decizní centrum a s ním i padají.

Druhou, jasně vymezenou skupinu tvoří tzv. disidenti, su-
márně řečeno opozice - lidé, kteří již před lety projevili slo-
vy i činy svůj postoj, odmítající politiku stranického esta-
blishmentu. Tito lidé teke již nemají možnost měnit své postave-
ní ani ustoupit či přestoupit.

Tyto dvě skupiny jsou sice obě relativně nepočetné, ale jsou politicky obě aktivní, vědomé si rizika, vyplývajícího z jednoznačné volby a není třeba je přesvědčovat a získávat. Těm je to jasné. Jsou to minority, profilující jeden a druhý pól československého politického života. Mezi nimi se nachází, tak jako v každém státě, "mlčící většina", převážně konzumně orientovaná a o politiku se nezajímající a lidé z tzv. "šedé zóny", o kterých zde chci psát.

Termín "šedá zóna" snad poprvé použili v tomto smyslu v oboru historiografie v článku "České dějepisectví včera, dnes a zítra", v samizdatovém časopise "Historické studie" /1/ autoři studie, píšící pod pseudonymy R. Prokop, L. Sáddecký, K. Bína, k označení historiků, kteří zůstali "ve struktuře", tedy ve vědeckých ústavech a na vysokých školách a přesto zůstali ve spojení se svými bývalými kolegy, vyloučenými při čistkách po roce 1968 a kteří byli ochotni se s nimi stýkat, diskutovat a případně jim i vypomáhat.

Dnes tímto termínem označujeme mnohem širší skupinu lidí, skupinu, která má a zvláště bude mít nesmírný význam při dalších předpokládaných změnách této společnosti. Lidé ze "šedé zóny" totiž jsou a mohou být partnerem nejen disidentů - tedy opozice, ale - dle mého názoru - i tím, kdo převezme vedení této společnosti. Lidé v šedé zóně jsou převážně kvalifikovaní, odborně erudovaní; jsou to dobří pracovníci, kvalifikovaní dělníci. Právě proto brzo viděli chyby socialistického systému a hlavně nemuseli "podpírat" svou pracovní kariéru stranickou legitimací či jinými politickými funkcemi. Věděli, že se užijí i jenom poctivou prací a proto snáze odolávali nabídkám i tlaku ze strany establishmentu. A protože se jen minimálně politicky angažovali, měli i více času na své vlastní vzdělávání, odborné i obecné. Proto právě dnes nejlepší odborníci v Československu patří do "šedé zóny".

Proč zrovna barva šedá a proč označení "zóna"? A barvy mají v dnešním světě jasnou a srozumitelnou symboliku. V době Stendhalově bylo každému jasné, co znamená barva "červená" a "černá" podobně tak jako my dnes víme, kdo jsou "zelení", "rudí" či "hnědí". Šedá barva je však neurčitá, není ani bílá, ani černá, a poměrně snadno se může změnit v jedno či druhé. Šedá barva je spíše tak

"trochu špinavá". Ano, špinavá. I to určovalo, určuje a bude určovat politické postoje lidí, které do této skupiny zařazujeme. Dojde-li u nás opravdu ke změně politického systému a poměrů, tito lidé nikdy nebudou mít úplně čisté ruce, úplně a morálně jasný kredit. Vážavě a neradí, ale přesto, spolupracovali s establishmentem a přijímali určité výhody, jako odměnu za svou relativní konformitu. Proto se lidé ze šedé zóny, přesto, že souhlasí s názory disidentů i s politickým uvolňováním stávajících poměrů, současně i bojí, že jim jejich spolupráci v budoucnu někdo vytkne.

A proč mluvíme o zóně? Ani přesně nevím, snad jsme byli ovlivněni kdysi zde slavným filmem ruského režiséra Tarkovského "Stalker", kde hrdina jeho filmu jako průvodce vodil lidi do záhadné, nikomu nepatřící "tajemné zóny", kde se "něco dělo" a tomu, kdo byl vnímavým, se mohlo leccos přihodit.

A skutečně, zatím co ostatní partneři v aréně našeho politického života, tedy establishment, režim, "oni", či slangem mladých "bolševik" /čímž se myslí globálně totalitní stát/ a disidenti, čili opozice, jsou jasní a vyhranění, v šedé zóně se teprve to podstatné děje. Dní se svádí a bude svádět boj mezi establishmentem a opozicí. A protože se ekonomická situace zhoršuje a lidé se současně přestávají bát, šedá zóna se početně i zvětšuje. Lidé v šedé zóně jsou dokonce mnohdy rozhořčenější na stávající režim než disidenti, neboť se denně stýkají s establishmentem a opozicí. A přímo i nepřímo se podílejí na fungování totalitního státu. Právě proto, že to dělají a zrají fakta i způsoby manipulace s lidmi, více je arogance establishmentu osobně uráží. Od disidentů se lidé v šedé zóně liší především postojem, odvahou, nechutí či neschopností konfrontovat se s mocí. Jsou diváky toho, co se děje, diváky, kteří jasně fandí Chartě 77 a jiným nezávislým aktivitám, asi jako když fanouškové fandí svému oblíbenému mužstvu. Sami ale nehrají, nejsou na hřišti, jsou pouze v hledišti. Fandí a občas i hlasitě volají a viditelně tleskají. A to je hodně: skandovat, fandit, pomáhat i tleskat!

Disidenti, zahledění někdy až příliš do vlastní odvahy, si toho občas málo váží, málo tyto fanoušky oceňují, což je, dle mého názoru škoda a chyba! Vždyť většina obyvatelstva na ten stadion vůbec nejde a ani neví, kde se hraje, a nechce to vědět.

Skupina, kterou nazývám "šedou zónou", bych správně měla stratifikovat i sociálním statutem, třídní příslušností, profesí, politickým programem nebo alespoň zájmovou oblastí. Ale to je také nemožné. Šedá zóna je skoro u každé vyhraněné sociální, zájmové či profesionální skupiny. Znam dokonce pár lidí patřících do šedé zóny kolem redakcí ústředních časopisů, kolem lidí z ekonomických ústavů, ministerstev, kolem filmu, divadla, mezi právníky a soudci. Lidé ze "šedé zóny" nemají vlastní program, vyznání ani specifické cíle, často jsou otevřenější vůči disidentům než vůči sobě navzájem. Formálně jsou začlenění do "struktury", více méně plní požadavky i kriteria kladená totalitním státem na kádry; politickými postoji se však řadí k opozici a ji považují za svoji referenční skupinu.

Třídní kriteria jsou v Československu a patrně i v jiných východoevropských zemích také smazána opakovanou restrukturací. Mezi dělníky najdete dnes stejně tak bývalé universitní učitele jako bývalé novináře a politiky a naopak. Životní úroveň patřící příslušníci "šedé zóny" k dobrému středu, nemají privilegia vysokých stranických funkcionářů, vzbuzující závist, averzi, ale ani nouzi. Oni i jejich děti většinou bez obtíží proplouvají úskalími různých prověrek, získávají přiměřené vzdělání, přiměřený /nepříliš závratný/ úspěch, uspokojivé pracovní zařazení. Na závratnou kariéru neaspirují. Kdyby toho chtěli dosáhnout, museli by opustit šedou zónu své profese a postavení a vstoupit buď do KSČ nebo se výrazněji angažovat "pro bolševika", tedy pro režim. Na to jsou příliš čestní a příliš bázlivi. Na to nemají ani pozitivní, ani negativní povahové rysy nutné pro opozici, ani pro charakteristickou konformitu. Lidé ze šedé zóny nejsou lhotejní, nejsou to cynici, spíše vyznávají tradiční a historicky ověřené individuální hodnoty, s nimiž již přišla před dvěma sty lety francouzská revoluce. Zastávají různá funkční místa, zechovávají formálně politické rituály a tím více se pak na toto své ponižování a sebeponižování zlobí na totalitní režim. Jsou zaměstnáni ve struktuře na místech zhrube odpovídajících jejich kvalifikaci, nejsou v "ghetu", jsou v normě. Současně se sneží do ničeho "nenacořit", nikomu neškodit, spíše pomáhají lidem pronásledovaným politickým režimem. Proti establishmentu se však neangažují a již tím jsou do jisté míry kompromitováni a ohroženi "z obou stran" a zatěžují si tím své svědomí a mají i skryté obavy, že bude-li se jednou pase účtovat /a tento národ má velké zkušenosti s kádro-

váním a až masochistickým sebezpyčtváním/ budou i oni obviněni ze spolupráce a z kolaborace s establishmentem. V situaci, kdy nebudou chročení a nebudou vystaveni příliš silnému mocenskému tlaku, postaví se ale jednoznačně a s přesvědčením na stranu disidentů a budou pak ochotně i veřejně zdůvodňovat i prosazovat jak ekonomické reformy, tak lidská práva. Šedá zóna se pak začne odpoutávat od režimu a bude jeho vysocí erudovaným kritikem. Prostor jim však proto musí uvolnit či vybudovat disidenti.

Establishment toto nebezpečí rozšíření šedé zóny vždy nejasně tušil a dnes to jasně ví. Proto již v minulosti čas od času pořádal zastrešovací akce v podobě čistek, pohovců, prověrek, jednotné evidence pracujících, výměny stranických legitimací a pod. V současnosti mají tato zastrešovací tažení formu skandalizování těch lidí, kteří podepsali nějaký manifest, kritizující veřejně establishment, nebo formu surového rozhánění pokojných demonstrací, jako tomu bylo v srpnu 1988, v lednu 1989, v srpnu 1989, v říjnu 1989 atd. Vyhraněné disidenty, kteří již dávno překročili práh konformity, nemůže "bolševik" již zastrešit, neboť ti s tím počítají. Apatickou mlčící většinou také nepohne; načas tím však vždy zastreší právě lidi ze šedé zóny. Příčiny, proč mohli a zůstali tito lidé v šedé zóně, jsou různé a nejsou vždy morálně odsouzeníhodné. A zvláště disidenti by je měli umět pochopit. V době maximálního politického dění /třeba v letech 1967-1969/ byli tito lidé na mateřské dovolené, měli přeráženou nohu na extenzi, rozváděli se, měnili byt, byli pohroužení do svého osobního smutku nebo pracovali někde v zahraničí či v počinu, který ušel náhodně pozornosti establishmentu. Nebyla to tedy vždy jejich osobní volba, ale často jen i náhoda, která jim umožnila zůstat ve struktuře a dalších dvacet let být konformní. Určitě podobně působila náhoda i v opačném případě. Na lidi ze šedé zóny i na disidenty můžeme vztáhnout výrok, který napsal Aldous Huxley ve své knize "Kontrapunkt života": Pochybují, že něco je skutečně náhodné. Všechno, co se přihodí, je v podstatě podobné člcvěku, kterému se to přihodí ... Ale událost se jaksi nevysvětlitelně přizpůsobuje, mění se její jakost, aby se hodila pro povahu každého, s kým souvisí. Je to velké tajemství a paradox." /2/ Tento paradox obviňuje, ale i omlouvá.

Zařazení v šedé zóně tyto lidi inhibuje, ale i je racionalizuje, protože establishment, či lidově "cni", je nutí podílet se i osobními činy na udržování totalitní moci. Establishment se stále snaží z každého udělat svého podílčníka a tím zpětně se státní moc upevňuje, neboť jen ona je pro tyto lidi zárukou, že jejich spolupodílnictví nebude odsouzeno. Pavel Bratinka ve svém článku, citovaném v samizdatovém filosofickém časopisu "Paraf" /3/ z roku 1989, napsal, že právě z této zpětné vazby mezi vykonavateli drobných úkolů s totalitním státem pramení i regenerace moci. "Přervat svazek s mocí znamená snášet nejen její hněv, nýbrž i výčitky vzkříšeného osobního vědomí. K takové přeměně Šavla na Pavla je zapotřebí vskutku velké mrální síly. Naproti tomu setrvávání ve svazku s mocí nevyžaduje žádnou zvláštní osobní alabu a vytrvalost ve zlu, ale pouze něco- statek dispozice k mučednictví, což je velmi běžná lidská vlastnost".

Toto pochopit je pro občany států východní Evropy poměrně snadné. Každý z nás, dříve než překročil určitou hranici, byl alespoň v šedé zóně. Jen ta úplně nejmladší generace opozice skutečně sama volila své zařazení do disentu.

Paní Hana Jüptnerová učila na střední škole ve Vrchlabí, v malém městečku v pohraničí. Jako středoškolská profesorka byla ve "struktuře" a chtě nechtě musela být relativně poplatná oficiálním požadavkům našeho školství. V důsledku brutálního zásahu policie zemřel ve vězení na jaře r. 1988 Pavel Wonka, kterého ona osobně znala a velmi si ho vážila. Proto spontánně přednesla krásnou promluvu nad jeho hrobem. Totalitní moc jí to zúčtovala! Okamžitě s ní školský odbor rozvázal pracovní smlouvu a od té doby myje nádoby v jedné cukrárně. V osobním dopise mi o tom napsala: "Jinou práci nedostanu. Režim se snaží mne potrestat za můj projev, ale cožpak již předchází život s ohnutým hrbem a na kolenou nebyl sám o sobě trestem?" /4/

V červnu 1989 na jednom shromáždění lektorů v Savarinu v Praze promluvil jeden pracovník nakladatelství Odeon /vydavatelství krásné literatury/, který tam pracuje již mnoho a mnoho let. Ve svém diskusním příspěvku řekl, že u nás máme vedle oficiálně vydávané české literatury ještě českou literaturu exilovou a literaturu samizdatovou a že teprve všechny tyto tři literatury

dohromady tvoří českou literaturu. Měla jsem chuť vstát a arogantně se ho zeptat, proč toto říká teprve až dnes, proč si netroufl již dříve opcnovat těm, kteří dávali knihy do stoupy, a že si myslím, že "naskakuje do vlaku" na poslední chvíli. Ostatní posluchači v sále však nadšeně tleskali. Tuto myšlenku všichni dávno znali, ale byli rádi, že konečně to řekl nahlas "jeden z nich", že se i jeden z té šedé zóny odvážil takto vystoupit. Nadšeně tleskali, jakoby tím výrokem i je rehabilitoval.

Klčela jsem, nakonec jsem také zatleskala. Nesmím ho "kádrovat", ale ocenit, vždyť každý z nás má svoji osobní hranici státnosti a pro něho možné a únosné zátěže. Naším úkolem je přece dnes lidi ze šedé zóny získat, a ne je odradit svým moralizováním, osočováním a vrtáním se v jejich minulosti.

Nechtěl-li dnešní disidenti zůstat i nadále exklusivní minoritou, budou muset umět oslovit právě tyto lidi ze šedé zóny a vybídnout je, aby oni zaujali řídicí pozice, nyní trochu uvolněné od kádrového stropu a omezení daného nomenklaturou. Proto není vhodné jim připomínat ani jejich drobnou kolaboraci s režimem, ani míru vlastních zásluh, zmařených možností, kariér, utrpení či počet let strávených ve vězení.

Bude to těžké pro obě strany!

Lidé ze šedé zóny budou pro mnohé disidenty těmi největšími konkurenty. Nejsou zcela zkompromitováni a současně mají po celou dobu lepší předpoklady než disidenti k vlastnímu odbornému růstu, k získávání kvalifikace, zkušeností právě v běžném, nedisidentském životě. A o tento život přece půjde! Disidenti mají sice morální převahu, ale současně si musí být vědomi, že dvacet let žili či živořili mimo strukturu, převážně v izolaci, bez kontaktu a institucemi vědeckými ústavy. Svým nuceným vyčleněním ztratili částečně i kontinuitu s "civilním životem" se svými původními profesemi. A mladí lidé mezi disidenty se odmítli zařadit do struktury právě z odporu k promiskuitě establishmentu. Proto budou mít méně zkušeností s fungováním "morální společnosti", než jejich generační vrstevníci. Disidenti sice budou mít i nadále mravní převahu a mravní kredit, ale jejich odborné zanlosti, třeba v obchodní sféře, či v řízení podniků, budou minimálně zastaralé. Tento handicap disidentů se snadno může zdůvodnit těžkými objektivními podmínkami, politickým pronásledováním, diskriminací v zaměstnání, nemožností vystudovat, jezdit ze hranice, nutností žít se osmihodinovou fyzickou prací

a řadou dalších a dalších faktorů, které nejsou výmluvou, ale přesto nemění tuto skutečnost.

Většina disidentů, až na výjimky v oblasti čisté politiky, svobodných povolání, umění, žurnalistiky, politologie a snad i filosofie bude méně kvalifikováno, než lidé a děti ze šedé zóny. Přijmout to a uznat bude určitě těžké. Život každého jedince je podmíněn nejen schopnostmi, ale i možnostmi, vyplývajícími z historických událostí a generačního zařazení.

Před očima mám momentálně svého přítele, Jiřího Humla, kdysi redaktora Čsl. rozhlasu a redaktora politického týdeníku "Reportér", který vycházel před rokem 1968. Nyní Jiří Huml již dva roky rediguje samizdatový, velmi cenný a oblíbený měsíčník "Lidové noviny". Když jsme mu nedávno všichni chválili "jeho" Lidové noviny, pokrčil rameny a řekl: "Co je to všechno platné, je mi pětasedesát a těch dvacet let života mi nikdo nevrátí zpět."

Nejen že nevrátí, ale nikdo mu za ta léta nic nedá. Dojde-li v Československu k očekávaným změnám totalitního režimu, tak disidenti také ztratí mnohé pro ně cenné hodnoty. Budou to právě částečně ty hodnoty, kvůli nimž oni také volili tuto svou neobvyklou integraci do společnosti. Ztratí svou zatím samozřejmou jednotu, kohesi, solidaritu, vlastní výjimečnost, mravní převahu, suru pronásledovaných i vyčleněnost a tím i určitou nespovědnost za nedostatky politického a společenského dění. Očekávané uvolnění totalitního režimu bude zásahem i do jejich navykého života. Snažíme-li se otevřít dveře, pak v okamžiku, kdy povolí, ztrácíme zaš na čas rovnováhu. Najednou třeba zjistíme, že nejsme tak schopni, jak jsme sami předpokládali. Uheto disentu bylo i určitou izolací před kritikou. Špatně se kritizuje ten, do něhož se všeobecně kope a jehož výjimečně tvrdou situací známe všichni a dovedeme ji posoudit. V Československu to bude probíhat pravděpodobně tak, jako při každém jiném politickém převratu. Nejvíce získají lidé, kteří stáli stranou, mimo barikády na jedné či druhé straně, ti, kteří inteligentně vyčkávali, tj. lidé ze šedé zóny. Jím a pro ně a pro nově přicházející generace se otevře prostor vybojovaný angažováním se disidentů.

Z důvodů čisté politicko-taktických považují za vhodné umožnit i těm, kteří ve skutečnosti stáli skoro až na hranici kolaborace s establishmentem, oddatčně se k šedé zóně připojit a

dodatečně za ní schovat svoji minulost. Raději ať se rozšíří ex post šedá zóna, než aby se rozšířily naše vzájemné rekriminace.

Sleduji-li současně, spíše intolérantní vyčítání si zásluh a dřívějších chyb mezi našimi krajany v exilu, obávám se, že psychicky těžká doba pro disidenty u nás teprve začíná. O mnohém z toho, co nyní snadno diagnostikujeme jako důsledek neschopnosti establišmentu, zjistíme, že je to průvodní jev každé moderní společnosti. Jen stále proklamovaná a vnucovaná úloha KSČ nám umožnila vždy interpretovat mnohé obecné nedostatky, vyskytující se i v demokratické společnosti, jako důsledek chyb zcela konkrétního a personifikovaného stranického aparátu.

Až se zase v Evropě ustálí dnešní rozbourané poměry a my se budeme moci konfrontovat se státy Západní Evropy, zjistíme, že jsme velice chudí. I s tímto neblahým dědictvím čtyřicetileté socialistické experimentální devastace země se budeme muset umět vyrovnat. Přijmout to jako fakt, uvědomit si, že všeobecná bída, která nás čeká, vytváří vždy vhodné předpoklady pro nové demagogie, nové diktatury. Je obecně známo, že ví-li člověk, co ho čeká a jak bude určitý proces probíhat, snadněji prožívá zátěžové situace, kterým je vystaven. Proto jsem již dnes, snad s předstihem napsala tento článek pro sebe, své blízké přátele a hlavně pro lidi ze šedé zóny.

Teď si jen přeji, aby se konečně již tato náročná situace v Československu realizovala. Doufám, že jsem tuto úvahu napsala příliš předčasně.

V Praze v září 1989.

Odkazy:

1. Rudolf Prokop, Ladislav Sádecký, Karel Bína: "České dějepisectví včera, dnes a zítra", Historické studie, roč.11 č.22, leden 88.
2. Aldous Huxley: Kontrapunkt života, Praha 1931, II. díl, str. 162.
3. Paraf č.10, Praha 1989 /v článku Václava Bendy/
4. Z dopisu Hany Jüptnerové Jiřině Šiklové, prosinec 1988.

Zdislav Šulc

Polská šance

Nečekaný politický vývoj v Polsku, který poprvé v historii socialistických zemí přivedl k moci nesocialistickou opoziční vládní koalici, poskytl této těžce zkušované zemi jedinečnou šanci vyřešit problémy, s nimiž se - přes jisté upřímně míněné úsilí - již dlouhá léta marně trápili reformní komunisté.

Především Polsko má zatím vládu, která má zatím důvěru většiny obyvatelstva, o což se po roce 1981 beznadějně a bezvýsledně snažily různé vládní garnitury PSDS. Je to vláda, která za dnešní bídu společnosti nenese vinu ani odpovědnost a proto má morální právo požadovat a šanci získat podporu obyvatelstva i pro řadu nepříjemných a proto nepopulárních kroků, které bude muset podniknout, aby konečně došlo k obratu zejména v katastrofálním vývoji polské ekonomiky.

Za druhé, - jakkoli to zní paradoxně - právě tato katastrofální situace značně zjednosušila rovnici, na jejímž základě je možné a nezbytné podmínky k tomuto obratu v ekonomickém vývoji vytvořit. "Pádívá" inflace, jež vyprázdnila pulty obchodů a znehodnotila úspory i jakoukoliv vůli spořit, vytvořila sociálně-politické klima, v němž se pro většinu obyvatelstva může stát přijatelnou, ba dokonce vítanou měnová reforma jako relativně jednoduchý způsob obnovení ekonomické rovnováhy a měnové stability, což jsou kardinální předpoklady k tomu, aby mohl efektivně fungovat peněžně-tržní mechanismus a aby se základem pro tvorbu podnikových i individuálních důchodů opět mohla stát práce, jejíž množství, efektivnost a společenská užitečnost, prověřovaná spotávkou spotřebitelů.

To ovšem předpokládá, že současně s měnovou reformou bude realizován i promyšlený konsistentní projekt regulovaného peněžně-tržního mechanismu. Bez toho je téměř jisté, že Mazowieckého vláda dopadne stejně jako její předchůdci - reformní komunisté, které lze sotva obviňovat, že by jim chyběla vůle k ekonomickým reformám. Cstetně, připomeňme si naší vlastní čs. zkušenost. Měnová reforma v roce 1953 nastolila celkem soliční rovnováhu trhu. Ty se však při poražujícím fungování centrálně-přídělového

mechanismu v krátké době zkazily a stále více se dále deformovaly, takže za pár let bylo třeba přistoupit k ekonomické reformě. Příčinou jejího neúspěchu - jako ostatně všech pozdějších reforem v socialistických zemích - byla právě skutečnost, že nikdy nevytvořila skutečně konsistentní regulovaný peněžně-tržní mechanismus, ale jakýsi hybrid, smíšený mechanismus, ve kterém se neorganicky spojovaly vzájemně cizorodé systémostvorné a regulativní prvky centrálně-přídělové a peněžně-tržní ekonomiky.

Má Mazowieckého vláda k dispozici projekt takového uceleného, konsistentního, regulovaného peněžně-tržního mechanismu? Má představu o strategii přechodu k němu v podmínkách, vytvořených dlouholetým působením centrálně-přídělové ekonomiky s lidmi "nahore" i "dole", vychovávanými tímto mechanismem?

Z historie zatím známe jediný úspěšný způsob takového přechodu: Erhartovu reformu z roku 1948, kdy byl v trizonii /později NSR/ po měnové reformě v červnu uskutečněn přechod od desetileté éry centrálně plánované ekonomiky nacistického Německa k regulované peněžně-tržní ekonomice /na rozdíl od NDR, která na tuto podobu centrálně-přídělového mechanismu navázala /. Tuto zkušenost však nikdo v socialistických zemích nezkoumá. Pokud někdo hledá poučení v historii, obrací se k sovětské NLP. Tam se však může nanejvýš zbavit ideologických předpokladů vůči peněžně-tržní ekonomice, avšak v její tehdejší primitivní podobě nemůže získat poznatky, jak organizovat a regulovat současnou industriální peněžně-tržní ekonomiku.

Nová polská vláda ještě svůj ekonomický program nepředložila, ale už některé první kroky vyvolávají obavy. Je až ohromující, že v zemi, kde je letošní roční tempo inflace odhadováno na 600-1000 %, ohlásí vláda jako své první ekonomické entree vypsaní vnitřní státní půjčky, jež může nějakou roli sehrát jen v ekonomice se stabilizovanou měnou. Také důraz a aktivita, s jakou země zadlužená až po uši usiluje o další zahraniční půjčky, vzbuzuje pochybnosti /není divu, že ti, kteří by je měli poskytovat, projevují tolik zdrženlivosti a tak často opakují, že pomoci je hoden ten, kdo si umí především pomoci sám/. Nebo tak často a silně vyslovovaný požadavek na reprivatizaci v zemi, kde zoufalý nedostatek potravin při téměř úplné převaze soukromého sektoru v zemědělství varovně připomíná, že "jádro pudla" je zřejmě jinde atd.

Nejde však jen o profesionální schopnost vytvořit konsistentní projekt k fungujícímu peněžně-tržnímu mechanismu. Lnešní polská vláda se zrodila na bázi Solidarity, jejímž sociálním základem je v zásadě živelné dělnické hnutí na obranu jeho sociálně-ekonomických zájmů a hlavním nástrojem stávkový boj. Pokračování této tradice by předem Mazowieckého vládu odsoudilo ke krachu. Situace od ní naopak vyžaduje, aby požadovala na značně dlouhou dobu nejen zastavení tohoto boje, ale i ochotu přijmout další oběti, zejména pak tvrdě a kvalitně pracovat. Přitom **navíc** nutno počítat s tím, že roli, kterou dosud vůči předchozí vládě reformních komunistů hrála Solidarity, vůči dnešní vládě převzou a vlastně již s velkou chutí převzaly Miodowiczovy donedávna "oficiální" odbory. Bude mít nová vláda dostatek odvahy a síly se s tímto faktorem vyrovnat?

Připomeňme si jen vylekané chování L.Walesy, který - sotva se nová vláda s jeho souhlasem ustaví - prohlásí, že se tím dopustil největší chyby svého života a ohlašuje svůj odchod z politické arény, v níž se sám označuje za ~~amatéra~~, distancuje se od prvních nepopulárních opatření a veškerou odpovědnost přesouvá na "politického profesionála" - předsedu vlády. V zaběhané demokratické společnosti by to jistě bylo zcela v pořádku, ale k tomu má desorganizovaná polská společnost ještě pěkně daleko. Té by dnes nejvíce pomohlo společné celonárodní odhodlání a dostat se ze své bryndy i za cenu okamžitého ztvrzení životní ale především pracovních podmínek. Je k tomu však polská společnost ochotná? "To my musíme chtít začít dělat" řekl prý Walesa a v tom má jistě plnou pravdu. Jenomže tuto chuť nejen Polákům, ale komukoli a kdekoli jinde, nedodají žádné výzvy. K tomu je může účinně přimět jedině fungující peněžně-tržní mechanismus.

Podaří se v Polsku rozetnout tento začarovaný kruh, ve kterém se zatím pohybovali a pohybují všechny země existujícího socialismu? Na odpověď si budeme muset zřejmě ještě chvíli počkat. Jedno však už nejnovější polský "experiment" znova potvrzuje: nestačí jen moc získat a mít, neméně důležitější a ještě obtížnější je vědět, co si s ní počít.

2.10.1989

Pavel Rezníček:

Brutalita páně Hrabalova

Přišel jsem jednoho dne ke Zlatému Tygrovi, kde-jak známo srouží černé más bohu Gambrovovi pravicečně pan spisovatel Hrabal-Grabenstein. Pan spisovatel právě brutálně mačkal ucho skleněného půllitu a já slyšel nářek mučeného skla. Necitlivé, siachové orgány pochlebovědu p. Grabensteina, kteří se kolem něj shromáždují jako máry okolo planoucí stolní lampy, neobjevily samozřejmě nic. Skleněné oko p. Hrabala-Grabensteina ten den ztratilo svůj lidský pohled a vyhlíželo si objekt/objekt/, nekte- by v bledé léta skryvanou brutalitu. Zatím pod stolem okovanou botou flá- pal na nohu přemlácenému spisovateli p. Karafiátovi, jenž se v literárních k- zích přezdíval Eckeremann. Mladý Eckeremann se kousal do rty a pot se mu po- il na čele, ale nevyšel ze sebe ani hlásku. Raději snášel muka pod stolem než by se ohradil proti ukájení p. Grabensteina. Víděl dobře, že kdyby kvůli mukám jen mohl, pozbyl by místo zápisovače policárních moudrostí a afori- m, které pan Hrabal-Grabenstein pronáší mezi svými pivními kumpány, aby- vstoupil do věčnosti, kterou se tak rád ohání. Ale věčnost ví svoje a ned- se obrátit, a co sebe přijme jen vyvolené. Vím to dobře, protože se s n- znám. Konečně jak praví Arthur Rimbaud :

Už se opět našla ?

Co ? Věčnost.

Jesu to moře, začla
se sluncemÓ, má strážná duše
čte, me svůj slib,
noci, jež zní hlúše
one, jenž nezní lípTak se zbavíš zlosti,
souhlasů a tih,
lidské poslušnosti
poletíš jak vích...

Báteln zde nbudeme rozebírat, ale pan Grabenstein b. se věčností neměl t- ohánět, není mu rezervována, jako třeba jeho místo u stolu U Zlatého Tygr- Věčnost není pivní pěna, která se dá lehce sfouknout...

A z věci : onoho dne jsem přišel ke Zlatému Tygrovi vypít svých obvykl- 32 piv. Atmosféra u stolu, kde se rád zaručuje p. Hrabal a jeho obdivovatel- byla pozmourná. Kučenné sklo úpelo a pod stolem týraný p. Eckeremann tiše s- čel jako jeho lokomotiva s prostřeleným kotlem.

Skleněné oko p. Grabensteina plálo jako fosforekující pařez a vládlo tici- jako před bouří. I ti největší pochlebovaři mlčeli. Uctivě jsem pozdravil- ze skleněného oka p. Grabensteina vyflehl blek. Posadil jsem se ke stolu- objevil si první ze svých obvyklých 32 půllitrů. Pan dr. Hábl, pilný čten- epiků Sachar-Masocha, přistrčil svou nohu v teniskách/ které si toho dne- achvá ně obul/ pod stolem pod okovanou botu p. spisovatele Grabensteina, a- si také přikrál svou polivářku. Nenáči však tolik arvení opravd. vosti i- sobě jako p. spisovatel karafiát-Eckeremann a tlak okované boty nevydrže- Se zapínám svou tenisku oúáhl a řichnul si k lahvičce pivku.

Popíjel jsem své pizené sklo a tiše přemítal o věč., co jsem viděl. Skleněné- oko p. Grabensteina Grabensteina na dne zlostině. Nakolo jako ma, úček na ka- ní katilského vozu. Víděl jsem dobře, že p. Grabenstein na dne ročí pro mé- opejch ve státní m. aktivitu. Hrabal a proto jsem se snažil nepřilévat- oleje, aby st. oděry hlouběji v nevyčísli křivě.

Rovněž jsem si v hlavě to, co jsem všechno slyšel ze své neúčinné návštěvy- Npř. Hrabal, jak jede buřta. Stáčil pro svou knihu "STRŽNÁ LACKA", kte-

si klade za cíl zachránit, se zachránit spisovatele Bohumila Hrabala - Grabensteina.

Prošel jsem se v Nymburce Meserýkovou třídou, prošel jsem s. i. třídou Komenzského, poptal jsem se, kde býval hostinec "U Měrd", a pak se dal do hovoru s několika starousedlíky. Opatrně jsem nejdřív pochvilil počesí, zmínil se o kráse nymburského náměstí, posteskli si, že už neexistuje hostinec "U Měrd" a pak jsem se vážavě otázel: "Pamatuje si někdo z vás, přede mně p. Bohumila Hrabala, nyní přecházejícího českého spisovatele, který prožil své mládí zde v Nymburce?"

Krve by ve starousedlicích nedeřezal. Všichni zbledli jako bílý pláť zřízence na prosekutře. Pak jeden stařec křesl: "Mně umřel králíky." Druhý zašeptal: "Je vešným milovníkem koček, ale psy nenávidí k smrti. Rád pomáhal místnímu entouškovi při chytání psů. Několik si z nich vyprosil na pokusy doma v pivováře. Říká se, že pivo z nymburského pivovaru bylo nasládlé proto, že mlácý Bohumil přilákal za zády pana spilečného do něj psi krev. Proto dnes každý pes, který potká tohoto spisovatele, se dá do zoufalého vytí. Cítí na jeho rukou krev zamordovaných oruhů."

Vysoký mlčenlivý stařec obrostlý mechem nemluvil vůbec. Najednou však rozhalil košili a k mému zděšení jsem spatřil na jeho vychrtlých prsou tvář spisovatele Hrabala-Grabensteina, pravděpodobně vypálenou rozžhaveným železem. Stařec-jakoby četl mé myšlenky-řekl: "Ano, stalo se mi to r. 1949 v hutích na Kladně. Byl jsem tehdy prostým dozorcem a jednou jsem p. Grabensteina požádal, aby mi připsal cigaretu. S šábelským mi roztrhl košili na prsou a kusem rozžhaveného železa mi vypálil na prsa svůj portrét. Omdlel jsem a probudil jsem se až v psychiatrické léčebně. Grabenstein prohlásil, že jeho portrét jsem si železem vypálil sám a bylo mu uvěřeno. Pobyl jsem na psychiatrii 5 let!"

Smuten jsem odjel z Nymburka. Netušil jsem, kolik diabolického se skrývá v p. Grabensteinovi. A nyní u Zlatého Tygra piju své 28. pivo a chci něco říci. Vykríknu bolestí. Okovaná bota p. Grabensteina dopadá na mou nohu v lehkých letních sandálech. S rozkoší se pase na svých lukách. Skleněné oko spisovatelovo zdíř neznámou slasti. Soucitný p. Kerefiát mi utírá čelo svým navoněným kapesníkem. Dr. Häbl propuká v bouřlivý řehot. Nebyl mi nikdy nakloněn, mé životní úspěchy ho vždy iritovaly. Vztyčuji se zalit studeným potem a přímo do skleněného oka p. Grabensteina recituji poslední dvě sloky básně Arthura Rimbauda o věčnosti:

Z atlačových pecí
cýchá povinnost,
aniž možno říci:
Už je toho dost.

Není východiska
není naděje,
člověku se stýská...
jen klid prospěje.

Pen Grabenstein si nasezuje norkovou čepici/p. ipomíná mi to buržoasní peničky, které v norkových kožíškách týřely své služby/, kterou si přivezl zdaleka, a volá: "Ano, klid ti prospěje! Věčnost-to není tvoje perka, tam se vrtím já..." Pen Grabenstein mne uchopí za límec a vláče mne z Tygra. Vyhodí mne na chodník, opráší si ruce a zvolá:

Už se opět nařle ?
Co ? Věčnost.
Jsem to já, že žlá
se sluncem...

S šábelským úsměvem na své vojty, ovaké tváři opět mizí v hostinci sloužit černou mši boku Gembrinovi.

Fragment dopisu Egona Bondyho Bohumilu Křabaloovi. /Datum chybí; snad z konce padesátých let./

 /.../ bych mohl a chtěl ! Je to strašná práce, je toho moc na jednu generaci a ještě více na jednoho nebo dva lidi/.../
 musíme jenom postavit všechno /.../ co šlo zugrunde, filosofii, umění /.../ sociologii, und letzten Endes au/ch/ die Wissenschaft selbst, protože to vš/e/ je dnes omylné, pokažené, star/é/ /.../ kde začít nejdříve ? Kde vzít /.../ tam, aby se mohlo postupovat /syste/maticky ? A kde k tomu vzít /.../ Protože je nás hrozně málo a /.../ vymření. Ale jen se nebat /.../ skepsi ! Jenom se svatým /.../ uismem /nismem?/ se něco dokáže ! A /.../ nehledat útěchu, ale ve všem jen /.../ protože jen to nám pomůže /.../ v bolesti není útěchy, v té je j./.../ jen nenávisť. A z nenávisť, /.../ je to ovšem nenávisť čistá, nenáv/ist/ /.../ abstraktní roste pak ultima ratio.

Příští týden budu asi v Preze, ale budu mít řádu práce. Ale /.../ pište mi do Pocolí, je-li k vám /.../ /mož/no přijít v neděli (myslím sed- /.../, nebo kdy?), to bych přišel. /.../ /rá/d bych vás už upe. spatřil a /.../ /sly/šel, co jste napsal. Jen žádnou /.../ měkkost, žádnou "lidskost" à priori ! /.../ /Za/kalte se jako šrapnel, pak uvidíte, /.../ teprve z toho výbuchu vyleze něco /.../ šlověka. A to chceme.

Napište hned. Pozdravujte, /.../ pokud možno. Mikuláš už konečně začal malovat. Staženého králíka.

Bondy.

Poznámka:

Tři tečky v hranatých závorkách značí absenci rukopisu. Části slov v hranatých závorkách značí pravděpodobné čtení jednotlivých míst. Tetáž místo s otazníkem značí možná různostění.

Před rokem plynoucí k nám spělo,
že naší země suší v úzkosti
 o pole u řeky se ohýbala,
 že bída v rodině se uhostí.
Rodině naší řeka pole
dar inochu nvala, něco sebrala,
 rolníkům bydlícím však dala
 se leckde do bytů až veďrala.

To dnes nepatří již k bájím
 v lázních zřít dav prostých žen,
 v i n c e n t k a s o t t o v k a jim
 první zdraví každý den.

Ketisní je starost těžká,
 hovoří o dětech svých,
 p s a n í t e c h n i k o v o jedne
 tiskne v ruku povadlých.

Odpoledne mnohdy v krátku
 na partii lesní jdou,
 neb d á v a j í p ř e d n o s t c h l á d k u
 m a m i n k y v ž d y s o b l i b o u.

V naší vlasti lid buduje,
 práce všude dostí,
 kde p e k r o k á ř p r o h l u b u j e
 s v o j e v ě d o m s t í.

Seveřan však práci shání,
 znavené má údy,
 před bídou ho nezachrání
 d r u h a t i l u z o k chudý.

 Poznámka: Podtržené slova jsou vytlačena kurzívou.
 Texty rekonstruoval a přepsal PhDr. Martin Machovec